

SPOLUPRÁCE

hnízdících samic poláků

Polák velký a chocholačka, naše nejhojnější potápivé kachny, běžně hnízdí ve všech rybníkatých oblastech. Na většině lokalit však mají omezené potravní možnosti a jejich hnízdní hustota zůstává poměrně nízká. Ale v několika málo přírodních rezervacích, zejména na jihu Čech a Moravy, vznikají překvapivě velká uskupení desítek hnízdících párů. Pak se rozvíjí podivuhodný propletenec vztahů, ve kterém některé kachní rodinky udržují nečekaně důvěrné vztahy. A dokonce si půjčují mláďata! Ale popořádku. Všechno začíná na jaře...

Podceňovaný kačer

Kachní samice hnízdící na jednom rybníku se navzájem znají. Jejich vztahy jsou dlouhodobé a pocházejí už z jarního hejna, sestávajícího z mnoha tokajících párů. V takovém hejnu probíhají četné hádky a „přesilovky“ mezi již utvořenými páry. Spárovaný samec prohání konkurenty i jejich partnerky a snaží se pro svou družku získat co nejlepší sociální postavení. Pro kachny je tato pomoc klíčová k pozdějšímu

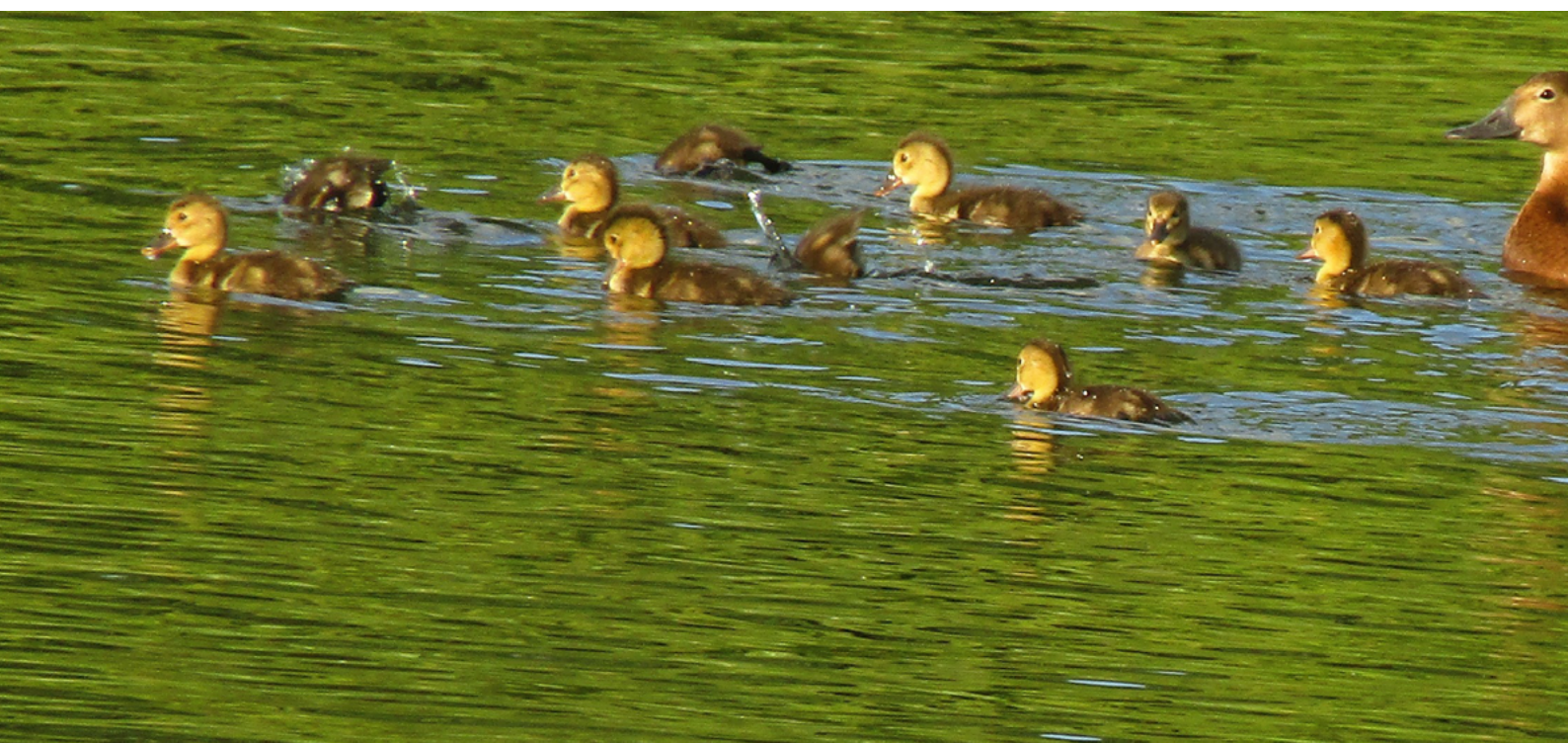
hnízdění. V době toku funguje pár jako sehraná společenská jednotka, a jeho dominance závisí právě na samci. Samice se drží zpátky a nechávají své partnery „vystupovat“ na veřejných konfliktech. Záleží tedy na kačerech, jaký profil svým družkám vytvoří.

Dominance partnera dokonce výrazně ovlivňuje životní úroveň samičky. Například umís-

tění hnízda. Páry poláků se každý večer scházejí u vybraných hnízdišť (zejména ostrovů), kde podnikají jakýsi „rozstřel“. Samci intenzivně tokají, už ne proto, aby zaujali partnerky, ale předvádí svou sílu a sebevědomí okolním párům. Nejvýše postavení alfa samci pak odvádí své družky do těch nejlepších úkrytů, které pak hlídají před konkurencí. Každou kachnu z blízkého okolí vyhání, dokonce i ptáky jiných druhů. Obzvlášť kačírci chocholaček jsou v tomhle velmi důslední a agresivně útočí i na větší kachny divoké a zrzohlávky. Méně dominantní

páry pak musí o zbylá místa soupeřit. Samci na sebe dál výhrůžně tokají, a když to nepomůže, nezřídka se i porvou. Jejich partnerky všechno pouze sledují.

Začátkem léta se páry rozpadají, samci hromadně odlétnou pelichat a samice usednou na snůšky. V následném období inkubace nastává na hnízdišti klid. Ale jakmile se ochmýřené kuličky vybatolí z hnízda, jejich maminky se znovu potkávají...

Čím víc dětí, tím víc bodů

Na vhodných rybnících s velkým množstvím ro-
dinek dochází k častým střetnutím mezi sami-
cemi s mláďaty. Utváří se mezi nimi nový spo-
lečenský žebříček, tentokrát bez samců. Kačer
už kachně nijak nepomůže a ona si musí svou
pozici (potažmo pozici pro své mladé) vydo-
být sama. Pochopitelně mají výhodu přirozeně
dravé a sebevědomé dámy, ale to není nejdůle-
žitější. Ve společenství kachních matek je klíčo-
vé množství dětí. Čím větší zástup káčátek, tím

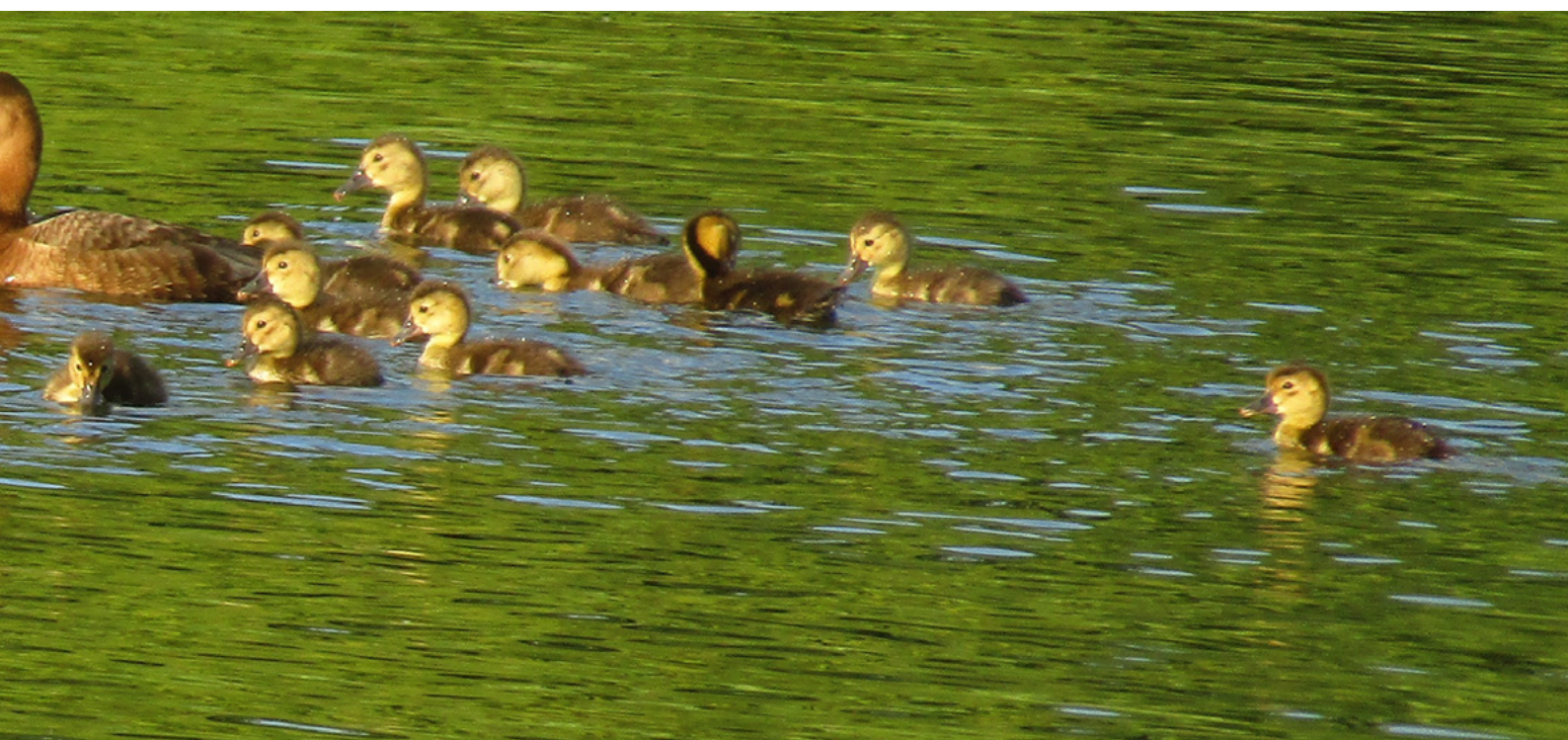
lepší postavení získá jejich opatrovnice. Nejlépe
jsou na tom „supermámy“ vodící okolo patnácti
mláďat, následuje střední třída běžných samic
se třemi až deseti mladými, o něco hůře posta-
vené jsou matky jedináčků a dvojčat. Zcela na
okraji společnosti pak zůstávají bezdětné sa-
mice. Tato hierarchie má výrazný vliv na životní
úroveň. Nejvýše postavené samice vodí káčát-
ka na nejlepší krmíště a nejbezpečnější odpo-
čívadla, a tato místa pak aktivně chrání před

konkurencí- vyhání jiné rodinky i osamocené ptáky, kteří se pokouší např. „krást“ potravu. Takové společenské uspořádání je logické. Upřednostňuje rodinky s nejvíce mláďaty, kterým je pak zajištěna privátní výživa a bezpečí. A paradoxně to může být výhodné i pro odstrkované, „méně plodné“ kachny. Mnoho samic totiž přidává svá vejíčka do sousedních hnízd, a padne-li jejich vlastní hnízdo za oběť predátorům, mají v záloze určitý „podíl“ mláďat v pěstounské péči. Pak vlastně zdánlivě bezdětná (a tudíž submisivní) kachna může vyklízet pro-

stor vlastním dětem, které (spolu s nevlastními sourozenci) vychovává dominantní sousedka. Ta je nakonec dominantní právě proto, že její snůška byla „obohacena“ o parazitická vejce.

Pohlídáš mi děti?

Svěřit své potomstvo do péče jiné samice je pro kachny natolik lákavé, že v této aktivitě pokračují i po vylíhnutí mladých. Zkrátka půjčují (či dokonce dávají) sousedkám svá káčátka!

Většina samic však takové „hlídání“ využívá jen na chvíli. Odevzdá děti do „školky“ a odlétá. Počíná si přitom stejně, jako během pauzy v inkubaci vajec- proletí se kolem rybníka, co nejrychleji se nakrmí, vykoupe a tradá zpět. Jakmile se vrátí, vyhledá svoji „chůvu“ a vyzvedne si u ní své mladé.

Předání káčátek je samo o sobě zajímavý rituál. Maminka vede děti do blízkosti sousední rodiny. Pronikne s nimi do její „osobní zóny“ a nechá mláďata, aby se volně smíchala do

jednoho hejna. A zatímco káčátka se společně krmí, jejich matky se kontaktují hlasitým, drnčivým voláním. Matka půjčených káčátek chvíli napjatě sleduje, jak se chůva k jejím dětem zachová, jestli je přijímá, neodhání atd. Pokud je vše v pořádku, opatrně se vzdálí a odlétá. Asi za 5-20 minut se pak většinou vrací, aby si děti vyzvedla. Přistane vedle chůvy a svolává je.

Je velmi pravděpodobné, že takové dvě matky se navzájem znají. Pakliže jedna druhé svěří svá mláďata (a ona je přijme), musejí si věřit. Prá-

vě proto je zmíněné chování poměrně vzácné. Mnohem častěji jsou vidět dvojice samic, společně hlídající smíšenou rodinku. Takové spolenectví může trvat několik minut i hodin. Obě matky z tohoto vztahu čerpají výhody. Zatímco jedna hlídá, druhá může polevit v pozornosti, vykoupat se nebo nakrmit. Opakovaně jsem pozoroval, jak samička chocholačky dlouhé hodiny strnule hlídala své mladé, pak se spojila s jinou rodinkou – a najednou se začala čile potápět, zatímco sousedka převzala hlídku na hladině!

Zvláštní je, že v těchto dvojicích bývá často jedna ze samic nehnízdící. Osamělá kachna bez mláďat se připojí k rodině a pomáhá matce hlídat a vodit mladé. Proč to dělá? Možností je

několik. Jednak může mít v hnízdě sousedky „tajně“ vylíhlá vlastní mláďata z podstrčených vajíček (zatímco o své hnízdo přišla), a přichází se za nimi podívat. Nebo je možné, že je s matkou káčátek nějak příbuzná (matka, dcera, sestra?) a nemá-li vlastní potomstvo, pomáhá alespoň vychovat „geneticky blízka“ mláďata. A třetí, možná trochu „nevědecké“ vysvětlení zní následovně: bezdětné samici je zkrátka smutno. V době hnízdění se hejna rozpadají, kačeři odlétají a většina kachen vodí mláďata. A kachna, která přišla o hnízdo a dívá se na okolní spokojené rodinky, se musí cítit osaměle. Svůj smutek může zmírnit právě tím, že se „skamarádí“ se sousední rodinkou a bude se těšit z přítomnosti roztomilých káčátek. A pokud letos zanášela, možná je některé i její...

Vezmi si je zpátky!

Ne vždy ale setkání kachních matek probíhá hladce. Některé temperamentnější samice odmítají hlídat sousedovic děti a svůj názor dávají silně najevo. S otevřeným zobákem honí samozvanou sousedku a útočí i na její bezbranná, čerstvě vylíhnutá mláďata.

Zajímavý je výrazný rozdíl v přístupu jednotlivých samic. Zatímco některé přijmou téměř jakékoliv zatoulané mládě, jiné se striktně drží toho, co se jim vylíhlo – a o nějakém hlídání nechtějí ani slyšet. Většina průměrných matek je

však za určitých okolností ochotná k výměně nebo alespoň společné péči.

Zatímco při společné péči si kachna své „spojence“ vybírá podle vzájemných sympatií, chůvu, které svěří děti (a pak odletí), posuzuje podle původního počtu jejích mláďat. Jsou to právě ony dominantní „supermámy“, kterým ostatní samice nejraději půjčují káčátka. Velký počet mláďat je pro ně zárukou, že jejich matka je zodpovědná a zkušená. Když dokázala vyseďet a uhlídat celou školku, pět dalších kuliček

zvládne také. Navíc v početném hejnu jsou káčátka přirozeně ve větším bezpečí. Proto bývá největší rodinka na rybníku cíleně využívána několika samicemi, které tam vodí své děti jako do školky. Tím se zároveň posiluje společenský status supermámy (když se ukazuje s ještě více mláďaty), takže ona se tomu většinou nebrání. Avšak i mezi supermatkami se občas najde nějaká, která hlídání odmítá, a pak dochází k četným konfliktům. Ostatní samice jsou totiž početnou rodinkou natolik přitahovány, že se do ní neustále pokouší podstrčit své mladé.

Čí je to mládě?

Jak jsem zmínil výše, samice poláků často zanášejí vejce do cizích hnízd. A na lokalitách s vysokou hustotou hnízdních samic (zejména na ostrůvcích) je pak velké množství snůšek parazitováno sousedkami. V extrémních případech se dá mluvit o volné kolonii, ve které nikdo přesně neví, kde má kolik dětí. Pro každou matku je tedy výhodné udržovat s ostatními rodinkami dobré vztahy a navzájem si pomáhat. To by také mohlo vysvětlovat, proč se některé

samice odmítají rodičovské spolupráce účastnit. Pokud totiž kachna ví, že tuto sezónu nikdy nezanášela (a když si třeba rákosník spočítá svá vejce, tak proč by to nemohla vědět...), nemá důvod starat se o cizí rodinky. Je si jistá, že všechny své potomky má pod kontrolou.

Kachny tedy vlastně řeší nikdy nekončící dilema. Pokud přidají část svých vajec k sousedce, mají jakousi „rozmnožovací pojistku“ – i když

jejich hnízdo vykrade predátor, pořád se některé děti zdárně vylíhnou jinde. Na druhou stranu je pak „kachní kukačka“ v nejistotě, a zůstává zavázána svému okolí – nikdy neví, kde běhá její potomstvo.

Pokud naopak všechna vejce poctivě snese „doma“, není pojištěná a riskuje totální ztrátu

celé snůšky. Tím může promarnit celou jednu sezónu. Sice se nejspíš pokusí založit náhradní hnízdo, ale „tatínci“ rychle odlétají pelichat a pak už jaksí není s kým... Ale když se jí podaří vysedět svoji kompletní snůšku, má vyhráno. Všechna káčátka má plně pod kontrolou a může se jim plně věnovat, bez ohledu na ostatní rodinky.

Co na to káčátko?

Jedna věc tady neseď. Podle obecně uznávané definice imprintingu by se kachní mládě od své matky vůbec nesmělo vzdálit. Jeho fixace na ni (jakožto prvního tvora, viděného po vylíhnutí) by mu v tom zabránila. Skutečnost je ale zjevně odlišná. Káčata poláků nemají žádný problém pendlovat mezi svou a sousední rodinkou. Dokonce tato setkání občas sama vyhledávají a „utíkají“ k sousedce. Těžko říci proč, ale pravděpodobně je motivují nové sociální interakce (zkrátka možnost poznat jiná mláďata) a také přirozený pud sdružování do hejn (ve kterých je bezpečněji).

Imprinting malých poláků je tedy značně flexibilní. Na místech s vysokou koncentrací rodinek

nedělá mláďatům problém oddělit se od matky a vyrazit „na návštěvu“. Vyčerpaná samička si alespoň může na chvíli odpočinout, a proto takové chování sama záměrně podporuje. Káčátka, která jsou na ni příliš silně vázaná, prostě klove a odhání tak dlouho, dokud neodplují „do školky“. Zjevně se snaží útokem potlačit jejich imprinting, který (při velkém množství okolních rodinek a hlídajících samic) ztrácí původní význam. Některá káčátka mohou být ze začátku velice hysterická, úzkostně pípají a odmítají se matky vzdát. Nakonec to ale pochopí všechna. Matka se pro ně také většinou brzy vrátí.

Ajá děti nechtěla!

Celou situaci ještě komplikuje malé procento „krkavčích matek“, které svá mláďata skutečně opouští. Útočí na ně (mnohem intenzivněji, než je „normálů), odlétají od nich a už se nevrací. Taková mláďata se stávají osamělými dětmi ulice a na vlastní pěst se toulají po rybníku (někdy zůstávají v sourozenské skupině, jindy se

rozeběhnou do všech směrů). Jejich šance na přežití výrazně stoupá, podaří-li se jim připojit k nějaké cizí rodině. Nejlépe k místní supermámě. V početné školce se mají nakonec ještě lépe, než v původní rodině. I opuštěné káčátko může v určité fázi přežít a úspěšně vyrůst, ale je pochopitelně mnohem snazší kořistí.

Na závěr...

Popisované chování na většině (byť dobrých) mokřadních lokalit nejspíš neuvidíte. Pravděpodobně jde o adaptace vyvolané extrémní hustotou hnízdicích samic. Moje opakovaná pozorování hnízdní spolupráce kachních matek pochází z let 2019 a 2020 na jihočeské Nadějské soustavě a jihomoravské soustavě Mutěnických rybníků. Tam právě dochází k abnormální koncentraci rodinek obou našich poláků a matky s mláďaty se volky nevolky potkávají téměř na každém kroku. Pak se mezi nimi snadno vytváří různá spojení. Není vyloučené, že za určitých podmínek by se podobně chovaly i jiné druhy kachen. Zcela výjimečně jsem totiž ná-

znaky hlídání a společné péče pozoroval u zrohlovky rudozobé a kachny divoké.

Občas se i jinde ve světě objevují případy slučování kachních rodinek či dokonce adopce mláďat, krom poláků třeba u morčáka velkého. Možná je to častější, než si myslíme. Každopádně, až začátkem léta půjdete kolem vody, mějte oči na stopkách. Nikdy nevíte, jaké překvapení vás čeká za vysokým rákosím. S trochou štěstí se pozorování kachen s mláďaty může zvrtnout v dlouhý, napínavý seriál. Tak co, jak to dopadne? :-)

Text a foto: David Říha

